

ארץ חלולה

בשנים שלאחר חתימת הסכמי אוסלו ב-1993, הסכמים שהיו אמורים לסמל את תחילתו של סוף הסכסוך על פלסטין, החלו מתנחלים ישראלים להיתקל בקשיים בקבלת אישורים להקמת התנחלויות חדשות בגדה המערבית. בתגובה, פיתחו שיטות פיראטיות מתוחכמות יותר ויותר כדי לסייע לממשלה - אשר באופן בלתי רשמי היתה מעוניינת בהקמת התנחלויות, אבל לא רצתה לתמוך בכך בגלוי - לעקוף את החוקים שהיא עצמה קבעה ואת התחייבויותיה הבינלאומיות.

ב-1999 התלוננו כמה מתנחלים בפני צה"ל על שיבושי קליטה סלולארית בעיקול של הכביש הראשי, כביש 60, המוביל מירושלים להתנחלויות בצפון הגדה המערבית. בעקבות התלונות הסכימה ספקית הטלפונים הסלולאריים אורנג' להקים אנטנה באזור. המתנחלים המליצו על גבעה המשקיפה על העיקול בכביש כאתר פוטנציאלי לאנטנה. על גבעה זו התבצעו כמה ניסיונות התנחלות כושלים בעבר: שלוש שנים לפני כן טענו מתנחלים כי פסגת הגבעה היתה התל הארכיאולוגי שמעל לעיר המקראית מיגרון. אף כי חפירות מדרגמיות שנערכו במקום לא חשפו דבר קדום יותר משרידי כפר ביזאנטי קטן, קיבל התל את השם "מיגרון". שני מתנחלים צעירים השתלטו על הגבעה בעזרת מכולות שהוסכו למגורים, אך נאלצו לעזוב לאחר זמן מה בשל חוסר האפשרות לפתח את האתר.

הגבעה היתה בבעלות חקלאים פלסטינים מהכפרים עין יברוד ובורקה שרעו עליה את צאנם וגידלו עצי תאנה וזית בשיפוליה. למרות זאת, לפי סמכויות החירום שיש לצה"ל, יכולה הקמת אנטנה סלולארית להיחשב כעניין ביטחוני ולפיכך לא נדרשת הסכמת בעלים גם במקרה של קרקע פרטית. בעקבות בקשתה של אורנג' לאפשר את הקמת האנטנה חיברה חברת החשמל את ראש הגבעה לרשת החשמל וחברת 'מקורות' חיברה את המקום למערכת המים.

בחדש מאי 2001, בשל עיכובים בהקמת האנטנה, בנו מתנחלים אנטנת-דמה וקיבלו רשות מצה"ל להציב במקום חברת אבטחה פרטית, 24 שעות ביממה. איש האבטחה עבר להתגורר בטריילר שהוצב למרגלות האנטנה וגידר את פסגת התל. אשתו וילדיו הצטרפו אליו זמן מה לאחר מכן. הם חיברו את ביתם לרשתות החשמל והמים שהזינו את האנטנה. ב-3 במארס 2002 הצטרפו אליהם

חמש משפחות נוספות וחנכו את המאחז מיגרון. המאחז המשיך לגדול בהדרגה: כיוון שהמקום אוכלס במשפחות מימן משרד הבינוי והשיכון בניית פעוטון ותרומות מחו"ל מימנו את הקמתו של בית הכנסת. משרד הבינוי והשיכון מימן גם סלילת כביש גישה למאחז. פנסי רחוב וגדר ביטחון כפולה עם כלבים הקשורים במרווחים של 20 מטר מומנו בידי הצבא.¹ כיום מיגרון הוא הגדול ב-103 מאחזים הפזורים ברחבי הגדה המערבית. באמצע 2006 היו במקום 60 טריילרים ויותר מ-42 משפחות: כ-150 איש סביב אנטנה סלולארית.²

האנטנה הסלולארית הפכה לנקודת כוח טריטוריאלית בנוף סביבה. התשתית שנבנתה עבורה איפשרה את הקמת המאחז. שדה הכוח של האנטנה לא היה אלקטרומגנטי בלבד אלא גם פוליטי - מוקד להנעה, ניתוב, קיבוץ וארגון של כוחות ושל תהליכים פוליטיים מסוגים שונים. מיגרון אינו המאחז היחיד שהוקם סביב אנטנה סלולארית. ההיגיון של התקשורת הסלולארית הולם באופן מוזר את ההיגיון של הכיבוש האזרחי של הגדה המערבית: בשני המקרים מדובר בהתפשטות טריטוריאלית המבוססת על הקמת רשתות מתחנות בסיס הממוקמות בנקודה גבוהה לאורך קווי קרינה או שטח. בנוסף, הרשתות הסלולאריות משרתות תכלית צבאית. צה"ל, שהשתמש בהן לתקשורת השטח שלו, יכול היה להחליף בזכותן את מכשירי הקשר הצבאיים המסורבלים במכשירים קטנים יותר, המסוגלים לשדר הרמיות שדה ומיקומי GPS בין חיילים ויחידות.

פרץ של הקמת מאחזים ועיבויים היה מאז ומתמיד אינדיקציה לחשדות המתנחלים לגבי "פשרה טריטוריאלית קרבה". מטרתה של פעילות כזו היא לחבל בסיכויים להתקדמות פוליטית ולהבטיח שטח מרבי עבור מתנחלים ישראלים בשטחים הכבושים, במקרה שנסוגה חלקית אמנם תתרחש. עם שובו מסבב המגעים עם נציגי הרשות הפלסטינית ועם ממשל קלינטון בחוות וי שבמרילנד, באוקטובר 1998, האיץ במתנחלים אריאל שרון, אז שר החוץ "לזוז, לרוץ ולתפוס כמה שיותר גבעות... כל מה שניקח עכשיו יישאר שלנו. כל מה שלא נתפוס, יילך אליהם". בשנים האחרונות הוקמו מאחזים רבים על מנת להשפיע על תוואי חומת ההפרדה הסוגרת בנתיב עקלקל על הגדה המערבית, מתוך הנחה שפזור "נקודות עגינה" באתרים אסטרטגיים בשטח יגרום למתכנני

1 דרור אטקס, "בנייה במאחזים בלתי חוקיים: אפריל-אוגוסט 2006" שלום עכשיו,

<http://www.peacenow.org.il/site/en/peace.asp?pi=61&docid=1936>

2 טליה ששון, "חוות דעת משפטית פנימית שהוגשה לראש הממשלה אריאל שרון בעניין המאחזים

הבלתי חוקיים בגדה המערבית" (-46A6-C741-0A0FBE3C-C741-46A6-) <http://www.pmo.gov.il/NR/rdonlyres/0A0FBE3C-C741-46A6-8CB5-F6CDC042465D/0/sason2.pdf>.

החומה לכלול נקודות אלו בצד ה"ישראלי" של החומה. סוגיית המאחזים היא אחד ממוקדי המחלוקת הקשים ביותר בסכסוך הישראלי-פלסטיני. בני "נוער הגבעות", מרביתם בשנות העשרה לחייהם, דוחים את תרבות הפרוורים של הוריהם לטובת הרגשה של סֶפֶר פראי, המושפעת ככל הנראה ממיתוס גיבורי המערבונים המסוקסים כמו גם מהמיתוס הישראלי של חלוצי הציונות בראשית המאה העשרים. מתנחלי המאחזים החמושים מתנגשים לעתים קרובות עם חקלאים פלסטינים, מגרשים אותם באלימות מאדמותיהם וגונבים את תוצרתם. בתגובה, חמושים פלסטינים תוקפים לעתים קרובות את המאחזים. מאחזים נוספים מוקמים בתגובה כ"אמצעי ענישה" בסמוך למקומות בהם נהרגו מתנחלים.

המאחזים הפכו לסלע מחלוקת פוליטי ודיפלומטי. ב-2004 הצליח קומץ פעילי שלום ישראלים בראשות ררור אטקס לגנוב חמישה טריילרים ממיגרון, להציבם באופן פרובוקטיבי מול בנייני משרד הביטחון בתל אביב, ולהדגים כיצד פינוי הינו בר ביצוע כאשר יש רצון הולם.³ עורכי דין המתמחים בזכויות אדם עתרו לבג"ץ כמה פעמים נגד המאחזים. העתירה האחרונה, נגד מיגרון, עודנה תלויה ועומדת.⁴ כאשר הלחץ הבין-לאומי גובר נוהגות ממשלות ישראל להכריז (לרוב ברוב רעש) על כוונתן לאכוף את החוק הישראלי ולפנות כמה מאחזים. לעתים מתפתחים עימותים בין כוחות הביטחון והמתנחלים: אלפי שוטרים נאבקים באלפי מתנחלים המתקבצים לצורך העימות המתוקשר מכל עברי השטחים. אולם לעתים קרובות מושגת פשרה: הטריילרים מחוברים למשאיות ועוברים לגבעה פלסטינית אחרת.

• • •

לעומת הגיאוגרפיה של מקומות יציבים ונייחים, וכנגד האיזון המרחבי משני צדי גבולות ריבוניים ולינאריים, אזורי סֶפֶר הם עמוקים, חמקמים, מקוטעים ואלסטיים. קווי עימות זמניים המסומנים על ידי גבולות ארעיים אינם נעצרים בפאתי השטח הפוליטי אלא נמתחים לכל עומקו. אבחנות בין "פנים" ו"חוץ" אינן מותוות בכירור. למעשה, ככל שהגבולות הקולוניאליים אשר נמתחו לאורך "עולמות חדשים" היו ישרים, גיאומטריים ומופשטים יותר, היו הטריטוריות של

3 בי.בי.סי "אקטיביסטים הרסו מאחו בגדה המערבית" 8 בספטמבר 2004.

4 ב-26 בספטמבר 2006 שלח עו"ד מיכאל ספרד מכתב לשר הביטחון עמיר פרץ ולאלוף יאיר נווה מטעם בעלי האדמות הפלסטינים של מיגרון בדרישה לפינוי מידי של המאחו הבלתי חוקי והשבת הקרקע לבעליה החוקיים.

השליטה האפקטיבית בשטחים הללו דינאמיות ומקוטעות יותר, ולפיכך בלתי ניתנות למיפוי באמצעות שיטות מקובלות.⁵ השטחים הכבושים הפלסטיניים הם אזור ספר כזה. ואולם, לעומת הממדים של האימפריות הקדומות - אשר השתרעו באופן אופטימלי על פני שטח של 40 ימי רכיבה מקצה אל קצה, לפי כמה דיווחים - נראה כי בתוך 5,655 הקילומטרים הרבועים של הגדה המערבית, 2.5 מיליון פלסטינים ו-500,000 מתנחלים יהודים מאכלסים ראש של סיכה. בשטח זה, כפי שציין שרון רוטבארד, "הרכיבים הנפוצים ביותר של זמננו, כל האוטופיות המודרניות וכל האמונות העתיקות [מתקיימות] יחד בו-בזמן, ומבעבעות זו לצד זו ללא אמצעי בטיחות."⁶ השטחים הפכו לשדה קרב שבו כוחות שונים של המדינה וגורמים פרטיים מתנגשים זה בזה ונתקלים בהתנגדות מקומית ובין-לאומית. כמרחב הזה הפכו הכוחות היום-יומיים של תכנון וארכיטקטורה לכלים טקטיים ולאמצעי ניסול. תחת הכיבוש הישראלי הפרוע נפגעו שוב ושוב חיי הפלסטינים - רכושם וזכויותיהם הפוליטיות - לא רק כתוצאה מפעולות הצבא, אלא גם בעקבות תהליכים בהם הסביבה עצמה משתנה באופן תדיר אך בלתי צפוי ומתהדרקת סביבם כעניבת חנק.

תיאורים של קולוניאליזם נוטים להתמקד באופן בו מערכות של ממשל ושליטה מיתרגמות לארגון של חלל, בהתאם לעקרונות של ארגון רציונאלי: מיון, הליך ואדמיניסטרציה. ואולם, התרחיש שלעיל מדגים איך בשטחים הפלסטיניים הכבושים אי אפשר להבין את ארגון המרחב הגיאוגרפי כשלוחת הכוח המבצע של ממשלת ישראל גרידא, אלא כתהליך שמשותפים בו כוחות מגוונים, ובמקרים רבים כאלה שאינם שייכים למדינה. הארגון המרחבי של השטחים הכבושים איננו בכוחה המשקפת תהליך סדור של תכנון וביצוע אלא, יותר ויותר, בכוחה של "כאוס מובנה" אשר בו ההיעדרות הסלקטיבית (המכוונת, על פי רוב), של יוזמה ממשלתית, מקדמת תהליך בלתי מבוקר של

5 חרף התפישה המקובלת, הספר לא הופיע בעקבות ההתפשטות האירופאית באמריקה, אוסטרליה, או אפריקה. הוא היה חלק ממבנה החלל של האימפריות הקדם-מודרניות. שולי האימפריות הרומית והסינית, כמו גם האצטקית והאינקה, היו אזורים עמוקים, נידים, ומגודרים-בקושי של מגעים תרבותיים ולחמה בהם נערכו קרבות נגד אנשים אשר מאז יוון העתיקה כונו "ברברים". האימפריות האלו היו מבוססות על יחסים גמישים בין מרכז ופריפריה, כאלו המושתתים על כוח, מסחר ושייכות, ולא על קרבה טריטוריאלית.

Paul Hirst, *Space and Power, Politics, War and Architecture*, London: Polity Press, 2005, pp.63-64

6 Sharon Rotbard, "Preface," in *A Civilian Occupation, The Politics of Israeli Architecture*, London and Tel Aviv: Verso Books and Babel Press, 2002, p.15-16

נישול אלים. הגורמים הפועלים בספר הזה - מתנחלים צעירים, הצבא הישראלי, ספקית טלפונים סלולאריים ותאגידיים קפיטליסטיים אחרים, פעילי זכויות אדם ופעילים פוליטיים, התנגדות מזוינת, מומחים לעניינים הומניטאריים ומשפטיים, משרדי ממשלה, ממשלות זרות, קהילות "תומכות" מעבר לים, מתכננים ממשלתיים, התקשורת, בג"ץ - על שלל ההבדלים והסתירות בין מטרותיהם, ממלאים כולם תפקיד במלאכת העיצוב העמומה והאנרכית של מרחבי אזור הספר. כיוון שגיאוגרפיות אלסטיות מגיבות למוקדי כוח מפוזרים ומרובים ולא למוקד כוח אחד, אי אפשר להבין את הארכיטקטורה שלהן כגילום החומרי של רצון פוליטי לכיד או כתוצר של אידיאולוגיה יחידה. ההפך הוא הנכון: ניתן לראות את ארגון השטחים הכבושים כמין "פלסטיק פוליטי", או כמפת היחסים של סך כל הכוחות אשר עיצבו אותו. את הארכיטקטורה של הספר אין לראות רק כ"פוליטית", אלא כ"פוליטיקה בחומר".

גיאוגרפיה אלסטית

כפי שמדגים סיפור הקמתו של מיגרן, הספר של השטחים הכבושים אינו קשיח וקבוע כלל ועיקר. ההפך הוא הנכון: אזורי הספר הם אלסטיים, כמעט נוזליים. הגבול הלינארי, מורשת הדמיון הקרטוגרפי הצבאי והפוליטי של מדינת הלאום, קוצץ לשלל ארעי ונייד של נרדפות-לגבול - "חומות הפרדה", "מכשולים", "נקודות ביקורת", "אזורים סטריליים", "אזורי ביטחון מיוחדים", "שטחים צבאיים סגורים", "אזורי הריגה" - המכווצות ומרחיבות את השטח כרצונן. הגבולות הללו הם דינאמיים, נעים תדיר, נסוגים וצפים, מזדחלים, מקיפים בחשאי דרכים וכפרים פלסטיניים. הם עלולים להתפרץ במפתיע לחדרי מגורים פלסטיניים דרך קירות הבתים. הגיאוגרפיה האנרכית של הספר היא מחזה מתפתח של שינוי שנוצר ומאורגן מחדש עם כל התפתחות או החלטה פוליטית. מאחזים והתנחלויות עשויים לזוז ולהתפנות, בעוד אחרים נוסדים ומתרחבים. מיקומם של מחסומים צבאיים משתנה כל הזמן, חוסם ומשנה את התנועה הפלסטינית בדרכים משתנות תדיר. בסיסי צבא ניידים יוצרים ראשי גשר התומכים לוגיסטית בפעולות מתגוננות. הצבא הישראלי פושט על ערים פלסטיניות ועל מחנות פליטים, כובש אותם ונסוג. תוואי חומת ההפרדה משתנה כל הזמן, ונרשם כסיסמוגרף של המאבקים הפוליטיים והמשפטיים סביבו. תעלות פלסטיניות נחפרות תחת שטחים הנדמים כחסומים לחלוטין בחומות וגדרות ישראליות. טריטוריות אלסטיות אינן יכולות להיתפש כסביבה שפירה:

מרחב פוליטי אלסטי הוא על פי רוב מסוכן וקטלני יותר ממרחב סטטי וקבוע. המורפולוגיה הדינאמית של הסֶפֶר דומה לים אינסופי מנוקד איים, שמספרם הולך וגדל, יחידות אתגר-לאומיות הומוגניות מבפנים ומנוכרות מבחוץ, הצפות תחת יריעה של פיקוח אווירי ישראלי. במערכת הטריטוריאלית הייחודית הזאת מתקיימים גם אזורים אחרים – של פיראטיות פוליטית, של משבר "הומניטארי", של אלימות ברברית, של אזרחות מלאה, "אזרחות מוחלשת", והעדר אזרחות – המתקיימים זה לצד זה וזה בתוך זה.

האופי האלסטי של הסֶפֶר אין משמעו שהטריילרים הישראליים, הבתים, הדרכים או חומות הבטון הם עצמם רכים או מתמסרים, אלא שהארגון-מחדש הבלתי-פוסק של הגבולות הפוליטיים – אשר הם מסמנים – משקף מאבקים פוליטיים וצבאיים. הגורמים השונים המאכלסים את הסֶפֶר אינם פועלים בחלל קבוע, והמרחב אינו מתפקד כרקע לפעולותיהם או כרשת מופשטת שעל פניה מתרחשים האירועים. המרחב הוא המדיום שכל אחת מפעולותיהם של גורמים אלו מנסה לאתגר, לשנות או לנכס. בהקשר זה, הזיקה בין מרחב לפעולה אינה זו שבין כלי קיבול קשיח ומעשה "רך". הפעילות הפוליטית בסֶפֶר משוקעת לחלוטין בארגון, בשינוי, במחיקה ובחתימה תחת המרחב. פעולות יחידים, המועצמות על ידי התקשורת, יכולות להיות אפקטיביות יותר, לעתים, מפעולה ממשלתית.⁷ אף על פי שנדמה כי טבעו האלסטי של הסֶפֶר מעוצב בידי צד אחד בלבד, במתווה של התפשטות קולוניאליסטית, יכולת הפעולה של הצד הנכבש מתגלה בהצלחתו להחזיק מעמד על הקרקע כנגד כל הסיכויים, לא רק באמצעות אלימות פוליטית אלא גם באמצעות גילויים של יכולת דיפלומטית ותמרון דעת הקהל העולמית. עם הדה-קולוניזציה של הסֶפֶר, בהחלט ייתכן שהמרחב של הכובש יילך ויצטמק.

לפי שעה, הממשלה מסוגלת לנצל את טבעו הגחמני והבלתי צפוי של הסֶפֶר. לכאוס יש כמה יתרונות מבניים. למשל, הוא מאפשר את האסטרטגיה הישראלית של ערפול על ידי טיפוח מורכבויות גיאוגרפיות, משפטיות או לשוניות. לעתים,

7 שניים מה"פעילים הסלבריטאים" הישראלים הפועלים בגדה המערבית – דרור אטקס מ"שלוש עכשיו" וג'ף הלפר מ"הוועד הישראלי נגד הריסת בתים" – הצליחו לעתים קרובות לחבל באופן משמעותי במדיניות הישראלית בגדה ולשנות כמה מציאויות על הקרקע. ב-2005 החליט הממשל האמריקאי, המסתמך בדרך כלל על מערכת של לוויינים לכל מטרה, שלא לצלם את התרחבות ההתנחלויות הישראליות והצהיר: "איננו משתמשים בלוויינים שלנו כנגד בעלי בריטנו". מקור המידע העיקרי של הממשל האמריקאי הוא אתרי האינטרנט של "שלוש עכשיו" ו"בצלם", ובמידה פחותה אתר "הוועד הישראלי נגד הריסת בתים". ב-2006 הוגשה מועמדותו של ג'ף הלפר לפרס נובל לשלום.

בעקבות המינוח שטבע הנרי קסינג'ר, מכונה אסטרטגיה זו, בגלוי, "ערפול בונה".⁸ היא מבקשת בה בעת לערפל ולנרמל את עובדות הכיבוש; בשטחי הספר של הגדה המערבית מתבצע העניין באמצעות קידום תהליכים שייצרו תנאים מורכבים ובלתי חוקיים מכדי לאפשר פשרה טריטוריאלית על בסיס חלוקה (התנחלויות רבות נבנו במטרה ליצור "גיאוגרפיה בלתי פתירה") ובאותו זמן יצירת הרושם כי רק ממשלת ישראל מסוגלת להתיר את הסבך שיצרה.

אחת מדרכי הערפול החשובות ביותר היא טרמינולוגיה. העושר יוצא הדופן של מונחי התנחלות בעברית שימש מאז 1967 לערפול הגבול בין ישראל והשטחים שכבשה, ותיפקד כמכבסה סמאנטית מתוחכמת. המלה השנויה במחלוקת "התנחלות" - מושג בעל שורשים מקראיים אשר שימש לתיאור של מגורים בארץ האבות - מובנת אצל הציבור הישראלי כמתייחסת לאותם יישובים משיחיים-ימניים-לאומניים שנבנו ברצועת עזה ועל קו ההר בגדה המערבית, סמוך לערים פלסטיניות. בדקדוק הפופולארי של הכיבוש, ההתנחלויות שנוצרו בידי ממשלות העבודה - מפלגת המרכז-שמאל - מכונות ונתפשות כ"יישובים" חקלאיים (המונח העברי הז'אנרי למסגרות יהודיות בתוך ישראל) מן הסוג של ה"קיבוץ" או ה"מושב", כ"פרוורים", "ערים", או - בתוך גבולות ירושלים שהתרחבה לתוך השטחים הכבושים - "שכונות". בהקשר זה חשוב לשים לב שכל היישובים על הגולן מכונים בתקשורת הישראלית "יישובים" ולא התנחלויות. הבחנות סמאנטיות נעשות גם בין התנחלויות "חוקיות" ו"מאחזים בלתי חוקיים", אף על פי שהאחרונים הם במקרים רבים השלב הראשון בהתפתחות ההתנחלויות, שזה אגב מהלך בלתי-חוקי מעיקרו. בשביל הציבור הישראלי, שהפנים מזמן את מוסר הקריצות הזה, כל אחד מן המונחים הללו צופן קוד מוסרי שונה. התנחלויות פרווריות גדולות דוגמת אריאל, עמנואל, קריית

8 הערפול החוקי ניכר למשל בהבדלים בין נוסחים שונים של החלטה 242 של האו"ם הקוראת לישראל לסגת מ"אזורים שנכבשו" כפי שנכתב בנוסח האנגלי או "מהאזורים נכבשו" לפי הנוסח הצרפתי. בתוך הספר של הגדה המערבית, שלל חוקים ותקנות צבאיות מיושמים באופן שונה לקטגוריות שונות של בני האדם המאכלסים את הגדה - "יהודי ישראלי", "ישראלי שאינו יהודי" (בישראל ישנם כמובן אזרחים פלסטינים), "מתנחל" (אזרח-על הנהנה מזכויות והטבות מוגדלות), "חייל", "איש ביטחון" (שכיר חרב), "ערבים" (נתינים), "תושבים בלתי מעורבים" (פלסטינים שנהרגו במהלך פעילות צבאית ושפותם חייבת הוכחה), "תושב זמני" (פלסטינים החיים בצד המערבי של החומה), "עובד זר" (חלק גדול מהעובדים בהתנחלויות החקלאיות באים מסין ותאילנד), "שמאלנים" (אכן - אזורים מסוימים בגדה המערבית, בעיקר בסמוך להתנחלויות הקיצוניות בחברון, סגורים על ידי הצבא לכניסת ישראלים בעלי "חזות" ליבראלית-חילונית), "מחבל" (כל חבר בארגון פלסטיני בעל זרוע צבאית) וכיוצא באלה. הפרדוקסים של הסכסוך מאפשרים לפלסטיני להיות חייל צה"ל, וחייל בחופשת סוף שבוע יכול להיות פעיל פוליטי.

ארבע, ומעלה אדומים הוכרזו רשמית כ"ערים" בהליך יוצא דופן, הרבה לפני שאוכלוסייתן הגיעה לסף של 20,000 התושבים הנדרש בתוך הגבולות המוכרים של ישראל "גופא".⁹ הדבר נעשה בניסיון לנרמל את ההתנחלויות הללו בשיח הישראלי, להפוך את קיומן לעובדה מוגמרת, ואת מיקומן הגיאוגרפי לבלתי ברור, וכדי להרחיקן משולחן המשא ומתן. ואמנם, מרבית הישראלים אינם רואים בשכונות היהודיות של מזרח ירושלים ובערים הגדולות בגדה "התנחלויות", כי אם מקומות מושב "לגיטימיים". למעשה, למרות מורכבותן של המציאויות המשפטיות, הטריטוריאליות, והבנויות שמקיימות את הכיבוש, הסכסוך על פלסטין הנו בסופו של דבר תהליך פשוט של קולוניזציה, נישול, התנגדות ודיכוי. אילן פפה מסביר: "דורות של חוקרים ישראלים ופרו-ישראלים, בדומה לדיפלומטים רשמיים, הסתתרו מאחורי מעטה של מורכבות כדי להדוף ביקורת נגד הטיפול הברוטאלי באופן גלוי בפלסטינים... [וחזרו] על המסר הישראלי: מדובר בסכסוך מורכב אשר עדיף להשאיר לישראלים להתמודד עמו."¹⁰ הניסיון להפוך את פתרון הסכסוך לנחלתם של מומחים, ולהציבו מעבר להישג ידו והבנתו של הציבור, היה הטכניקה העיקרית בתעמולה הישראלית.

מעבדה

העוולות הטריטוריאליות של הסכסוך לא התחילו אחרי מלחמת 1967 והן לא מצטמצמות כיום לשטחים שנכבשו ב-1967. אסור להמעיט בחשיבותו של תהליך בן כמאה שנים של קולוניזציה ציונית, השתלטות על קרקעות ונישול שקדם למלחמה. ואולם, כל סיום ראוי לעוולות ולסבל שגורם הסכסוך, חייב להתחיל בסיום השלטון הישראלי בשטחים הכבושים והזוועות היומיומיות המתבצעות בשמו. מי שמתבונן בכיבוש עצמו יכול לבחון את הגלויים הברוטאליים והקיצוניים ביותר של האסטרטגיות המרחביות הישראליות, ככתוך "מעבדה של קיצוניות". טכנולוגיות השליטה שמאפשרות לישראל את המשך הקולוניזציה של הפלסטינים בגדה המערבית (בעזה המירה ישראל במהירות, בסתיו של

9 על פי חוק מ-1992 שר הפנים אינו רשאי להעניק מעמד של מועצה מקומית לקהילות עם אוכלוסייה של פחות מ-3,000 תושבים ואינו רשאי להעניק מעמד של עירייה לקהילות המונות פחות מ-20,000 תושבים. ואולם, החוק מעניק לשר "שיקול דעת" לפעול אחרת "כאשר ישנם תנאים או נסיבות מיוחדים". נכון לסוף 2001, ארבע מתוך 14 המועצות מקומיות בגדה המערבית מנו פחות מ-3,000 תושבים ושתיים מתוך שלוש העיריות מנו פחות מ-20,000 תושבים. ראו: Lein and Weizman, Land Grab

10 Ilan Pappé, "Occupation Hazard," *Bookforum*, 13 February 2006

2005, את הקולוניזציה הישירה בבניית גטו ענקי בשליטה של ישראל) נמצאות בקצה שרשרת אבולוציונית של אמצעי קולוניזציה, כיבוש וממשל שפותחו לאורך ההיסטוריה של הציונות. כל שינוי בגיאוגרפיה של הכיבוש התבצע באמצעות טכניקות וטכנולוגיות בנות הזמן, ובתוך ההקשר של התפתחויות גלובאליות. הפרץ העיקרי של הקולוניזציה בגדה המערבית בשנות השמונים התרחש במקביל לנסיגת בני מעמד הביניים בארצות הברית של עידן ריגן אל מאחורי חומות מגן מבוצרות - בשני המקרים מדובר בהיערכות כנגד העוני והאלימות שהם עצמם יצרו. ההתנחלויות, המחסומים, החומות ואמצעי ביטחון אחרים המשכללים את הפוליטיקה של ההפחדה, הפיצול, הבידוד, והשליטה הוויזואלית, הם מחווה אחרונה של הקשחת הבדלים בין קבוצות ושלוחות פיזיות ווירטואליות של "המלחמה הגלובאלית בטרור". ניתן אם כן לראות את הארכיטקטורה של הכיבוש הישראלי הן כקטליזטור והן כתוצאה של האצת תהליכים פוליטיים גלובאליים אחרים, כתרחיש הגרוע ביותר של הגלובליזציה הקפיטליסטית והנפולת המרחבית שלה. חשיבותה הרחבה יותר של ה"מעבדה" הזאת נעוצה בעובדה שטכניקות השליטה, ולצדן טכניקות ההתנגדות, התרחבו אל תוך מה שכינה הגיאוגרף והמבקר דרק גריגורי "ההווה הקולוניאלי"¹¹ ואף מעבר לכך - אל מרכזי הערים הגלובאליות.

אכן, מעבר למציאות הפיזית שלהם, שטחי ישראל/פלסטין הפכו לתיאור סכמטי מכונן של מערכת מושגית שתכונותיה משמשות להבנת בעיות גיאופוליטיות אחרות. ה"אינתיפאדה" שהתפתחה בעיראק היתה חלק מהגיאוגרפיה המדומיינת שכוונתה על ידי מכרם ח'ורי-מחול "הפלסטיניזציה של עיראק".¹² אבל אם ההתנגדות העיראקית עברה "פלסטיניזציה", הרי הצבא האמריקאי עבר תהליך מקביל של "ישראלזציה". לא זו בלבד, אלא שהצבאות האמריקאי והישראלי אימצו שיטות ללוחמה בטרור, ההולכות ומידמות לטקטיקות הגרילה של היריב. החומה המקיפה את "השטח הירוק" האמריקאי בבגדאד כאילו נבנתה משירי חומת הפרדה בגדה המערבית. כאשר "סגרים זמניים" מוטלים על ערים וכפרים עיראקיים שלמים, ומגובים בחפירי עפר וגדרות תיל, אזורים נרחבים מחולקים באמצעות מחסומים ונקודות בדיקה, בתי חשודים בטרור נהרסים ו"חיסולים ממוקדים" נכנסים לתמונה של גיאוגרפיה צבאית גלובאלית חדשה - הסיבה

11 Derek Gregory, *The Colonial Present*, Oxford: Blackwell, 2004

12 Makram Khoury-Machool, "Losing the Battle for Arab Hearts and Minds," www.opendemocracy.net 10 May 2003

היא שהסכסוכים הנפרדים המאוגדים כיום יחד תחת התווית "המלחמה בטרור" יוצרים יחד "אקולוגיות ארגוניות" מורכבות המאפשרות חילופי טכנולוגיה, שיטות, דוקטרינות, ואסטרטגיות מרחביות בין צבאות שונים והארגונים בהם הם לוחמים, כמו גם בין זירות אזרחיות וצבאיות.

הפוליטיקה של ההפרדה

כל אחת מהטכנולוגיות המרחביות היא בהכעת מערכת של שליטה קולוניאלית ואמצעי הפרדה. השליטה הישראלית בשטחים הכבושים נעה מאז ומתמיד בין נוכחות והיעדרות סלקטיביות. נוכחות, במקרה של האסטרטגיה הטריטוריאלית של ישראל, והיעדרות, ככל שדברים אמורים באסטרטגיה הדמוגרפית שלה, כל זאת במטרה להשתלט על קרקע בלי האנשים החיים עליה. ישראל פעלה על ידי פרישת מערכת ממודרת של הדרה מרחבית המחולקת לשניים בכל סדר גודל. היגיון ה"הפרדה" בין הפלסטינים והישראלים בתוך השטחים הכבושים (או אם להשתמש בביטוי דרום אפריקאי מוכר יותר, אפרטהייד) הורחב בקנה מידה לאומי ל"חלוקה". לעתים, הפוליטיקה של ההפרדה/חלוקה הוצגה כנוסחה להסכם שלום, בזמנים אחרים היא הוצגה כצורת שלטון ביורוקרטית-טריטוריאלית, ולאחרונה הפכה לאמצעי חד-צדדי של שליטה, דיכוי, ופיצול העם הפלסטיני ואדמתו. הסכמי אוסלו של שנות התשעים השאירו בידי הצבא הישראלי את השליטה בארכיפלג של כמאתיים אזורים פלסטיניים נפרדים באוטונומיה פלסטינית מוגבלת בעזה ובגדה המערבית. הצבא שלט בשטח באמצעות ניתוב זרימה מסוגים שונים (כסף, פסולת, מים, תנועת כלי רכב) בין האיים הללו. במהלך האינתיפאדה השנייה הוקשחו קווי החלוקה של אוסלו והפכו למערכות שליטה. המחסומים הצבאיים והחומה, שזלגו בטבעיות אל תוך הגיאוגרפיה הזאת, הפכו לא רק לאמצעי הפרדה ברוטאליים אלא גם לחיישנים פעילים ברשת השליטה הישראלית, המתעדים את תנועות הפלסטינים העוברים דרכם. תהליך הדקולוניזציה החלקי שגולם לאחרונה בפניו פני השטח של עזה ובניית החומה בגדה המערבית הוא אינדיקציה לניסיון להחליף מערכת שליטה אחת באחרת. אם המערכת הקודמת הסתמכה על נוכחות טריטוריאלית ישראלית באזורים הפלסטיניים ושלטון ישיר באוכלוסיות הכבושות, הרי המערכת החדשה מבקשת לשלוט בפלסטינים מאחורי המעטפת של אזורים מוקפי חומה, באמצעות פתיחה וסגירה סלקטיבית של סוגרים שונים ועל ידי הסתמכות על יכולת התקיפה של חיל האוויר מעל שטחים פלסטיניים. עם ה"סידור" הטריטוריאלית הזה, ההיגיון

של ההפרדה סב תשעים מעלות על צירו, כאשר ישראלים ופלסטינים מופרדים אנכית, ותופסים שכבות שונות בחלל. תהליך ה"התרחקות" והסרת הנוכחות הישראלית הישירה, ועמה גם חלק מהאחריות לאוכלוסייה הפלסטינית, הוביל לגידול חד ברמת האלימות. התקופה שעברה מאז הנסיגה מרצועת עזה היתה ההרסנית ביותר לחייהם ורווחתם של הפלסטינים מאז תחילת הכיבוש.¹³

ערכוב התחומים בין הפרדה/חלוקה לבין ביטחון, אלימות, ושליטה אינו מפליא נוכח העובדה שבמידה רבה היו אלו קציני צבא ישראלים, בפועל או בדימוס, שניהלו את המשא ומתן הטריטוריאלי לאורך כל תהליך השלום (או החלוקה) הישראלי/פלסטיני. המונופול על ההיגיון הישראלי של "עשיית שלום" הוחזק לאורך הסכסוך בידי מי שהיו אמונים על ניהול המלחמה. בידי הגנרלים הישראלים עירפל השיח הטריטוריאלי, העוסק בחלוקה, את האבחנות בין מלחמה לשלום.¹⁴ תוכניות חלוקה הוצגו כתוכניות שלום, בעוד שתוכניות מיתאר של התנחלויות, שהוכנו בידי ממשלות ישראל או הוגשו לאישורן, היו אף הן תוכניות חלוקה (המתכננים הציבו את המתנחלים במקומות אותם רצו שהממשלה תספח).

פוליטיקה של אנכיות

ב-2006 לא התמצתה ההפרדה בין אזורים ישראליים ופלסטיניים בתוך השטחים הכבושים בחלוקה של פני השטח בלבד. פלסטינים נדחקו לטלאי טריטוריה של איים חתומים סביב עריהם וכפריהם בתוך שטח רחב הנשלט בידי ישראל. השטחים שנשארו בשליטה פלסטינית כללו מאתיים פרגמנטים של פני שטח, בעוד ישראל שולטת בתחום המקיף אותם, באקוויפר המים הנרחב מתחתם, ובשטח האווירי מעליהם. במבט לאחור, אל הדמיון הגיאופוליטי המקובל, נראה היה כי האופק עצמו הפך לעוד אחד מהגבולות הרבים שכונו הסכסוך, ושתת-הקרקע והאוויר הפכו למרחבים נבדלים מפני השטח במקום המשכים אורגניים שלהם.

13 ראו נתוני בצלם: 683 בני אדם נהרגו בסכסוך ב-2006, 28 בדצמבר 2006

http://www.btselem.org/english/Press_Releases/20061228.asp

14 אלופי צה"ל בפועל או בדימוס אכן ניהלו את כל המגעים לשלום עם הפלסטינים באוסלו ובקמפ דייוויד. דוגמה נוספת לאופן שבו "שלום" ו"מלחמה" קשורים קשר הדוק בתודעה הישראלית היא העובדה שבמהלך מסעות הבחירות ב-1996 ו-1999 הוצגו בפני הבוחרים האלטרנטיבות "שלום וביטחון" ו"שלום בטוח". ראו Baruch Kimmerling, *The Invention and Decline of Israeliness: Society, Culture and the Military*. Berkeley Ca.: University of California Press, 2001, p.227,209

הגבולות השונים של הסכסוך מתגלים, לפיכך, כקווי גובה טופוגרפיים משתנים. מתכנני תוכניות המתאר של ההתנחלויות ניסו להשיג שליטה טריטוריאלית בגדה המערבית באמצעות בניית התנחלויות על פסגות נישאות בשטח ההררי. דרך הגיאוגרפיה המקוטעת הזאת אורגים את ההתנחלויות הישראליות קווי תשתית שנותבו בשטח תלת-ממדי: הכבישים המחברים את ההתנחלויות נסללו על גשרים המתנשאים מעל דרכים ואדמות פלסטיניות, או במנהרות העוברות תחתן, בעוד מעברים פלסטיניים צרים נתחמים באמצעות אוטוסטרדות ישראליות מרובות נתיבים.

הלוחמים הפלסטינים עצמם גילו כי באמצעות התלת-ממד ניתן לעקוף בקלות את החומות והמחסומים הישראליים. אנשים וחומרי חבלה מוכרחים דרך קבע במנהרות שנחפרות תחת החומות של עזה, בעוד טילים בייצור עצמי משוגרים דרך השטח האווירי מעליהן. אין ספק שלכשתושלם בנייתה של חומת הפרדה ייחפרו תחתה מנהרות דרך שכבת הסלע של הרי הגדה המערבית.

ב-2002 הסביר לי רון פונדק, המוכר כ"אדריכל" תהליך אוסלו, כי מטריצה תלת ממדית של כבישים ומנהרות היא הדרך היחידה לחלק ולשמר את החלוקה המקוטעת של טריטוריה, אחרת "היא בלתי ניתנת לחלוקה"¹⁵. עוד בשיחות קמפ דייוויד, ביולי 2000, התבסס המתווה שהציג הנשיא קלינטון לחלוקת ירושלים על הסטטוס-קוו הטריטוריאל/רמוגרפי. החלק הישראלי אמור היה לכלול את כל חלקי העיר המיושבים ביהודים, בעוד כל החלקים המיושבים בפלסטינים אמורים היו להיכלל במדינה הפלסטינית. לפי עקרונות החלוקה של קלינטון, 64 קילומטרים של חומה אמורים היו לחלק את העיר לשני אזורים מפולשים לפי קווים לאומיים. ארבעים גשרים אמורים היו לקשור יחד את השכונות המנותקות.¹⁶ לא זו בלבד, אלא שלפי מתווה החלוקה של קלינטון אמורים היו

15 רון פונדק בראיון, מכון פרס לשלום, תל אביב, 12 בפברואר 2002
 16 נדב שרגאי, "מחלקים את ירושלים", "הארץ", 28 במאי, 2002. יוזמת ז'נווה התבססה כמעט לגמרי על עקרונות קלינטון לחלוקת ירושלים. צוות של מהנדסי תחבורה ומתכננים ישראלים ופלסטינים, בהם האדריכלית איילה רונאל, שמו לעצמם למטרה לעבד את עקרונות קלינטון לחלוקת ירושלים. במקרים רבים הם מצאו כי יש צורך לנתב "תחבורה לאומית" מעל לשטחי הצד השני ובתו, או מתחתם. הרוגמאות שמנו כוללות את הדרך הראשית המובילה ממרכז העיר לשכונות היהודיות הגבעה הצרפתית, פסגת זאב, ורמות; הכביש בין הר הצופים ומעלה אדומים; או חיבור השכונות הפלסטיניות בית חנינא, שועפאת, וביית צפאפא. כן נבדקה האפשרות לבנות גשר בין הדרך הסלולה לאורך החלק הדרומי של חומות העיר העתיקה ובין הר הזיתים ובית הקברות היהודי במקום. ראו: מנחם קליין, "יוזמת ז'נווה - מבט מבחוץ", ירושלים, הוצאת כרמל, 2006, עמ' 160-165.

מבנים מסוימים בעיר העתיקה להתחלק אנכית בין שני הצדדים כך שקומת הקרקע והמרתף - שהגישה אליהם היא מהרובע המוסלמי והם משמשים בעלי חנויות פלסטינים - ישתייכו למדינה הפלסטינית, בעוד הקומות העליונות - שהכניסה אליהן היא מכיוון הרובע היהודי והן משמשות בעלי חנויות יהודים - ישתייכו למדינה היהודית. קלינטון האמין באמת ובתמים שגבולות תלת-ממדיים יוכלו לפתור גם את הבעיה של הפרדת הר הבית מחרם אל-שריף (אותו המקום עצמו בשביל כל אחד אחר). לפי תוכנית זו, ישלטו הפלסטינים בפני השטח של חרם אל-שריף, בכיפת הסלע ובמסגד אל-אקצא שמעליו, בעוד הריבונות הישראלית תתפשט אל מתחת לפני הקרקע, מקום אשר שם לפי הסברה אמור היה להימצא המקדש. גלעד שר, מי שניהל את המשא ומתן בקמפ דייוויד (ועורך דין של גירושים), הציג לי את הדברים בראיון כטכניקה פשוטה של "גישור": ניפוח העוגה המועמדת לחלוקה (ממשטח לנפח) יגרום לכל אחד מהצדדים להרגיש שהשיג יותר מהצד השני ולחוש שביעות רצון מההסדר.¹⁷

עוד קודם לכן, לפי הסכמי אוסלו, אמורים היו השטחים הפלסטיניים הנפרדים בעזה ובגדה, הנמצאים במרחק 47 ק"מ במעוף הציפור זה מזה, להתחבר לישות פוליטית אחת באופן דומה.¹⁸ בראיון שהעניק בלונדון ראש הממשלה בנימין נתניהו ל"דיילי טלגרף", הוא השתמש באנלוגיה כדי להבהיר את המצב למראיינו הבריטי: "שתי מדינות שמפרידים ביניהן מים, מחברים באמצעות תעלה; הבעיה שלנו היא כיצד לחבר שתי ישויות שמפרידה ביניהן אדמה."¹⁹ המהנדסים דימיינו את ה"מעבר הבטוח" כגשר בריבונות פלסטינית מעל טריטוריה ישראלית. הגשר העצום הזה אמור לתמוך בששה נתיבי תחבורה, שתי מסילות ברזל, כבלי חשמל במתח גבוה, וצינורות מים ודלק. בשתים-עשרה השנים מאז התקבלו הסיכומים הראשונים בתהליך אוסלו הושקעו בתוכנית אלפי שעות של שיחות, עשרות ועדות מקצועיות, מפגשי תכנון משותפים מרובים, ושפע הצהרות ופרסומים. במהלך המגעים נשקלו שלל תוכניות חלופיות: אוטוסטראדות שקועות, מנהרות, ודרכים עיליות אחרות. לעתים חילחל הוויכוח הפוליטי לשאלה - מי יהיה

17 גלעד שר בראיון ב"בריטיש ליבררי", לונדון 23 בפברואר 2002.

18 נספח I ל"הסכם הביניים" שנחתם ב-1995 קובע: "כדי לשמור על השלמות הטריטוריאלית של הגדה המערבית ורצועת עזה כישות טריטוריאלית אחת, וכדי לקדם את צמיחתן הכלכלית ואת הקשרים הדמוגרפיים והגיאוגרפיים שביניהן, שני הצדדים יישמו את סעיפי נספח זה תוך כיבוד ושימור תנועה חופשית ונטולת מכשולים של אנשים, כלי רכב, וסחורות... בין הגדה המערבית

ורצועת עזה." <http://www.mideastweb.org/meosint.htm>

19 צוטט אצל אלי קמיר, "מעבר בטוח", "מעריב" 8 באפריל 1998

למעלה: ישראל העדיפה, כמובן, שהמעבר בריבונות הפלסטינית יעבור מתחת לטריטוריה ישראלית, בשוחה או מנהרה, בעוד שהפלסטינים ביכרו את החלופה של הגשר העילי.²⁰ ב-2005 הכריז הבנק העולמי על תמיכתו בתוכניות שהגיש תאגיד ראנד, תוכניות שאימצו את המודל של גשר פלסטיני עילי אשר יחבר את הגדה ועזה מעל ישראל.²¹

למעשה, פתרונות טריטוריאליים תלת-ממדיים דומים נשקלו בכל אחת מהתוכניות ההיסטוריות והעכשוויות לחלוקת פלסטין, מאז הדיונים שנערכו בתקופת המנדט הבריטי (1919-1948). נוכח אי-יכולתם לכצוץ מפלסטין מדינה יהודית שכנה, הציגו ב-1947 שרטטי המפות של הוועדה המיוחדת של האו"ם בעניין פלסטין (UNSCOP) מתווה של שתי מדינות אשר כל אחת מהן מורכבת משלוש רצועות טריטוריאליות מוארכות, המסובכות בשלוש רצועות של המדינה האחרת ומחוברות בקצותיהן. באותן "נקודות ממשק" - במקום בו הפכו גבולותיהן של אותן ישראל ופלסטין מתוכננות מקו חד ממדי לנקודה חסרת ממדים - הציעו המתכננים לאמץ את הממד השלישי ולשמר את הקשר בין הפרגמנטים של ישראל ופלסטין באמצעות מערך של מנהרות וגשרים.²² המערכות המאסיביות הללו, המתוות גבולות ארעיים דרך חללים ריבוניים, הן התשתית הפיזית של מרחב פוליטי יוצא דופן, החותר לחלק את מה שאינו ניתן לחלוקה באמצעות הרחבתה של מציאות טריטוריאלית אחת לשתי גיאוגרפיות לאומיות, התופסות אותו מרחב, אבל מרסק "את התלת-ממד לששה ממדים: שלושה ישראליים ושלושה פלסטיניים", כפי שהגדיר זאת באופן קולע מירון בנבנישתי.²³ בתהליכים הללו מתגלה הטריטוריה של פלסטין כ"ארץ חלולה",

20 המשרד לשיתוף פעולה אזורי, "המעבר הבטוח", פרסום פנימי 1999. תמחור הפרויקט נעשה בידי יורם שמעון, מהנדס גשרים ישראלי, שתיכנן גשר על עמודים במרחק של 60-50 מ' זה מזה ובעלות של כמיליארד דולר. החישובים התבססו על עלות בניית גשר דומה מעל המים בדרך לניו אורלינס, שאורכו, בדומה לגשר המתוכנן, הוא כחמישים ק"מ. ראו: שי אליאס, "פתרון יקר, אך עדיין אפשרי", "מעריב" 8 באפריל 1998.

21 Doug Suisman, *The Arc: A Formal Structure for a Palestinian State*, Santa Monica, Ca.: Rand Corporation, p.33

22 דו"ח אונסקו"פ הכיר בקשיים הכלכליים שייגרמו באמצעות חלוקה של שטח כה קטן, והמליץ לפיכך על איחוד כלכלי של שתי המדינות, ישראל ופלסטין. לפי ההמלצה, המטבע ושערי המכס אמורים היו להיות אחידים, רשת התקשורת - מסילות הברזל, הדרכים המהירות, הדואר, שירותי הטלפון והטלגרף, ונמלי הים והאוויר - אמורה היתה להיות אף היא דו-לאומית. ראו: Avi Shlaim, *The Politics of Partition: King Abdullah, the Zionists and Palestine* 1921-51, Oxford: Oxford University Press, p.166

23 מירון בנבנישתי, "פלא הנדסי", הארץ, 5 ביוני 1996.

הולוגרמטית, טריטוריה שכמו נולדה מן העולם המדומיין של האסטרונום הבריטי בן המאה ה-17 אדמונד היילי או מהרומנים מן המאה התשע-עשרה של אדגר אלן פו וז'ול וורן שחזו ארץ חלולה, המאוכלסת בשכבות.²⁴ ובהתאם, נראה כי החלל המדומיין של הסכסוך אימץ לחלוטין קנה מידה של בניין, משהו הדומה למבנה אדריכלי מורכב, אולי שדה תעופה, עם מפלסים נפרדים לכניסה ויציאה, מסדרונות ביטחון ושלל מחסומים. הארץ החלולה, המשוטעת והמפולשת בגבולות, המפולחת באמצעות מנהרות תת קרקעיות ומולחמת באמצעות מעברים עיליים ומופגזת ממרחב אווירי צבאי, מתגלה כגילום הפיזי של הניסיונות הרבים והמגוונים לחלק אותה.

ואולם, יחד עם הטכנולוגיות והתשתיות הנתפשות כנחוצות להפרדת ישראלים ופלסטינים, נראה שהפוליטיקה האנכית של ההפרדה וההיגיון של החלוקה מוצו עד תום. ההפקעה הטריטוריאלית, המשפטית והריבונית שנוצרה באמצעות הפוליטיקה של ההפרדה/חלוקה חושפת בעיה בסיסית: אף על פי שמאות הצעות שהוכנו על ידי קרטוגרפים בעלי כוונות טובות, מאז ימי המנדט הבריטי ועד היום, ניסו שוב ושוב למצוא גבול ומתווה גיאופוליטי לפיו תוכל ישראל להתקיים בנפרד מפלסטין, כיוון זה הוכח פעם אחר פעם כחמקמק מהבחינות הפוליטית והגיאוגרפית. שני המונחים הפוליטיים/גיאוגרפיים "ישראל" ו"פלסטין" חופפים ומתייחסים לאותו מקום בדיוק. הטכנולוגיות המרחביות המורכבות-מדי שדורשת כל תוכנית לפתרון טריטוריאלי של חלוקה, חוזרות ומדגימות את הפרדוקס המרחבי הזה, פרדוקס התובע מאיתנו לשקול אם הדרך הפוליטית של חלוקה היא אכן הדרך הנכונה.

מאנגלית און ברק

24 Jules Verne, *Journey to the Centre of the Earth*, London: Griffith and Farran, 2000 (1864); Edgar Allan Poe, *The Narrative of Arthur Gordon Pym of Nantucket*, London: Penguin Books, 2000 (1850)